

Л.Е. СУХОМЛИН,
к.е.н., старший науковий співробітник відділу модернізації вищої освіти,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

Методологічні підходи до макроекономічного планування системи вищої освіти

У статті за результатами аналізу методів регулювання розвитку вищої освіти на загальноєвропейському та у світовому освітньому просторі запропоновані методологічні підходи до планування розвитку вітчизняної системи вищої освіти. Наведено концептуальні підходи до планування, сформульовано специфічні принципи організації планування. Визначено характерні чинники, критерії, показники, механізми забезпечення запланованого розвитку.

Ключові слова: вища освіта, планування, методологія, концепція, чинники розвитку, критерії, показники, інструменти забезпечення розвитку.

Л.Е. СУХОМЛИН,
к. э. н., старший научный сотрудник отдела модернизации высшего образования,
ГНУ «Институт модернизации содержания образования»

Методологические подходы к макроэкономическому планированию системы высшего образования

В статье на основе результатов анализа методов регулирования развития высшего образования в общеевропейском и в мировом образовательном пространстве предложены методологические подходы к планированию развития отечественной системы высшего образования. Приведены концептуальные подходы к планированию, сформулированы специфические принципы организации планирования. Определены характерные факторы, критерии, показатели, механизмы обеспечения запланированного развития.

Ключевые слова: высшее образование, планирование, методология, концепция, факторы развития, критерии, показатели, инструменты обеспечения развития.

L. SUHOMLIN,
Institute of education content modernization

Methodological approaches to macroeconomic planning of the higher education system

In the article, based on the results of the analysis of methods for regulating the development of higher education in the pan-European and in the world educational space, methodological approaches to planning the development of the domestic system of higher education were proposed. Conceptual approaches to planning are presented, specific principles of planning organization are formulated. Identified factors, criteria, indicators, mechanisms for ensuring planned development are determined.

Keywords: higher education, planning, methodology, concept, development factors, criteria, indicators, development tools.

Постановка проблеми. Загальновизначним є твердження, що освіта – це система цілеспрямованого впливу суспільства на власне підростаюче покоління з метою його адаптації до суспільних потреб. Вона повинна забезпечити всебічний духовний і культурний розвиток кожного члена суспільства і, що особливо стосується вищої освіти – задоволення поточних і майбутніх потреб держави у кваліфікованих фахівцях. Концептуальною основою функціонування освітньої системи є поєднання освіт-

ніх потреб суспільства і особистісних потреб в освіті людини.

Сучасний етап розвитку нашої країни характеризується низкою визначальних соціально-економічних процесів, пов'язаних з переходом до ринкових умов господарювання, інформатизацією суспільства, глобалізацією економічних відносин, підвищенням ролі людини, утому числі її знань, умінь, виробничих навичок, тощо. Ці процеси, особливо світового розвитку мають безпосередній вплив на відкрите суспільство, економіку України

і висувають нові задачі з її інтеграції до світового, загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технічного, економічного середовища, що, у свою чергу, актуалізує проблему трансформування системи освіти України. Водночас виникає й більш конкретне наукове і практичне завдання щодо формування нових підходів до цілеспрямованого в інтересах суспільства і конкретної людини управління системою вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проведений науковцями Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» на першому етапі науково-дослідної роботи на тему «Макроекономічне планування системою вищої освіти України: філософія та методологія» показує постійно зростаючий інтерес світового та вітчизняного наукового товариства до питань управління системою вищої освіти. Зокрема, проблеми розвитку освіти у сучасному світі розглядали зарубіжні дослідники Л. Барроуз, К. Гумбольдт, Б. Джонстоун, М. Квієк, Ф. Кумбс, Х. Ортега-і-Гассет, Т. Парсонс, Г. Хауг, М. Фуллан та ін.

Значну увагу цій суспільно значимій проблемі надавали у своїх дослідженнях вітчизняні науковці В. Андрущенко, О. Безгін, В. Гапон, І. Грищенко, М. Згуровський, М. Клименюк, О. Кратт, В. Кремень, Е. Кузнецов, С. Ніколаєнко, Т. Огаренко, С. Рамзанов, В. Сафонова, С. Семенюк.

Глибоко проаналізували проблеми реформування вітчизняної вищої школи у своїх монографіях В. Бобров, М. Коваленко, І. Мусієнко, В. Огаренко.

Свої дисертаційні дослідження присвятили цій проблемі Л. Антошкіна, О. Григор'єва, І. Кочарян, В. Макаренко, Т. Оболенська, К. Парсяк.

Розпочато жваве обговорення питань готовності вищих навчальних закладів України до реалізації вимог нового Закону про вищу освіту.

В публікаціях важливу увагу приділено і питанню макроекономічного планування освіти. Однак, на наш погляд, при цьому недостатньо розкриті питання методології макроекономічного планування. Дослідити його окремі аспекти ставиться за мету у даній статті. Надбання у вітчизняній освітянській сфері, як показують результати аналізу публікацій, відповідали рівню духовного, культурного, наукового розвитку суспільства на попередніх етапах. Однак, сучасний етап розвитку нашого суспільства вимагає уточнення підходів до управління системою вищої освіти, приведення її у відповідність тенденціями сучасного

етапу культурного, соціального і економічного розвитку, потребам завтрашнього суспільства.

Мета статті. Україна визначила вектор свого майбутнього розвитку. Це інтеграція до європейської спільноти, до європейського економічного простору. Вхідження до цього простору означає й адаптацію до умов функціонування, характерних для європейських країн, трансформування соціальних та економічних процесів внутрішнього життя України відповідно до особливостей їх протікання у країнах Європи. Сказане повною мірою стосується й вітчизняного освітнього простору.

Виклад основного матеріалу. Узагальнення досліджень і публікацій зарубіжних і вітчизняних авторів дає підстави визначити, що для розвинутих країн Європи і світу в цілому наприкінці ХХ і початку ХХІ століття були найбільш характерними тенденції розвитку до яких ми відносимо:

- глобалізацію економічних відносин;
- інформатизацію суспільства;
- зростання ролі інтелектуального капіталу, підвищення, зокрема, ролі людини на виробництві і перехід до економіки знань;
- помітне збільшення питомої ваги сфери послуг у національному господарстві;
- спрямування економіки у інноваційному напрямку розвитку тощо.

Саме ці тенденції визначають, на переконання дослідників [1], перспективний напрям економічного розвитку, є провісниками майбутніх світової і національних економіки – базису розвитку у всіх сферах суспільного життя, у т.ч. і освітній сфері.

Принципові зміни, що відбуваються у економічному базисі суспільства, зумовлюють, зокрема, необхідність змін у системі підготовки кадрів, знання, уміння, навички яких повинні відповідати особливостям сучасної і вимогам завтрашньої економіки.

Методологічним підґрунтям цих змін є, на думку І. Кочарян, комплексне забезпечення усіх суб'єктів господарської діяльності національної економіки фахівцями потрібних спеціальностей [2, с. 8]. Потрібність спеціальностей, вимоги до компетентностей фахівців й визначаються вказаними тенденціями, особливостями сучасного економічного розвитку. Слідування цим вимогам, які визначаються аналізом сучасного стану і прогнозування майбутніх економічних процесів, становлять методологічну основу управління процесами у вищій школі.

Модель компетентного фахівця повинна враховувати рекомендації Єврокомісії стосовно восьми базових компетенцій, якими повинен по-слугуватися кожний європеєць. До них належать:

- Компетенція у галузі рідної мови;
- Компетенція у сфері іноземних мов;
- Математична, фундаментальна природно-наукова та технічна компетенція;
- Комп'ютерна компетенція;
- Навчальна компетенція;
- Міжособистнісна, міжкультурна, соціальна та громадська компетенції;
- Компетенція підприємливості;
- Культурна компетенція.

З огляду на особливу значимість початкового етапу формування методології макроекономічного планування системи вищої освіти – аналізу особливостей, тенденцій сучасного економічного розвитку, розглянемо деякі з них і вивчимо їх взаємозв'язок з проблемою управління вищою освітою. Так, у своєму дисертаційному дослідженні В. Світлична визначає, що економіка, заснована на знаннях, – це принципово нове явище, що веде до кардинальної зміни корінних основ економіки і суспільства в цілому, становлення нової парадигми суспільно-економічного розвитку і наукового пізнання [3, с. 6]. Проведений автором теоретичний аналіз наукових робіт, присвячених характеристиці економіки знань, дозволив зробити висновок, що економіка знань як нова форма економічних відносин інтегрує в себе основні існуючі на цей час концепції сучасності. При ньому поняття «економіка знань» розглядається багатогранно, як: сфера діяльності, яку пов'язано з процесами створення, поширення, використання знань (сектор знань); самостійний об'єкт дослідження, наука, що вивчає конкретну предметну галузь; характеристика стану, етапу розвитку економіки й суспільства, при якому знання виступають визначальним фактором їх розвитку; інноваційна економіка, оскільки тільки знання може бути основою для формування потреби і втілення у життя нововведень; постіндустріальна економіка, однією з головних рис якої є збільшення питомої ваги сфери послуг у матеріальному виробництві; як інформаційна і мережева економіка, де знання, втілені у інформацію, є головним чинником виробництва.

Постіндустріальна епоха і сучасний науково-технічний розвиток суспільства призвели до того,

що головним ресурсом у світі сьогодні стає людський капітал. Людина, її особистість, індивідуальність, творчий потенціал та здібності, бажання та задуми, творча наснага та креативність, освіта та відповідальність становлять основу будь-якої діяльності. За таких умов людський капітал є сукупною вартістю набутих знань, умінь і навичок людини, що перетворюється на основу економічного розвитку окремого підприємства (організації), подальшого соціально-економічного прогресу національних економік та глобальної економіки в цілому [3, с. 8].

Для економістів-дослідників вже не потребуються докази, що в сучасній економіці відбуваються процеси у зміні капіталу у традиційному розумінні на знання як найважливіший засіб економіки. Тож, безнадійно відсталими у своїх знаннях, набутих компетенція будуть сьогоднішні і завтрашні випускники, якщо сучасна вища школа не зможе допомогти їм досягнути, зрозуміти ці принципові глибокі зміни у економіці та якщо вони не будуть впевнені, що основа економіки знань – це освіта, що у сучасному світі рушійна сила економіки – конкуренція дедалі більш зводиться до конкуренції знань, інтелектуальних капіталів підприємств.

Вплив глобалізації світових товарних ринків на процеси трансформації вітчизняної системи вищої освіти, формування нових, суттєво підвищених вимог до професійних компетенцій випускників вишів досліджено у монографії [1].

Сучасний науковий пошук призвів і до появи нової парадигми суспільного розвитку – парадигми сталого розвитку. Саме поняття сталого розвитку в його сучасному значенні було сформульовано в доповіді Міжнародної комісії з навколишнього середовища та розвитку (комісія Брутланд) у 1987 році: це розвиток, який забезпечує збалансоване вирішення соціально-економічних завдань, а також проблем сприятливого навколишнього середовища та природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення потреб сучасного та наступних поколінь людства [4].

Освіта, що відповідає вимогам сталого розвитку, принципово відрізняється від екологічної освіти, перш за все, методологічними цільовими настановами, спрямованими на становлення освіти нового типу. По-друге, вона не є особливою «вертикальною організованою освітньою системою» як математична, фізична, хімічна, екологічна освіти. Цей вид освіти – нова форма «освіти,

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

що проникає», або «пронизує» практично всі галузі (природничу, гуманітарну та технічну). Тобто цей процес можна розглядати як горизонтальну диференціацію освіти сталого розвитку, на відміну від вертикальної освіти (дошкільна освіта та виховання, загальна середня, позашкільна, професійно-технічна, вища, післядипломна освіта, а також освіта для дорослих, неформальна освіта та просвіта [3]. Сказане показує необхідність

удосконалення і засад управління, зокрема, планування розвитку вищої освіти.

Макроекономічне планування вищої освіти, як пише І. Кочарян, – це основний вид діяльності держави щодо визначення стратегічних, тактичних і оперативних цілей планового періоду, а також способів досягнення таких цілей. Складовими частинами системи макроекономічного планування є національна, галузеві та регіональні про-

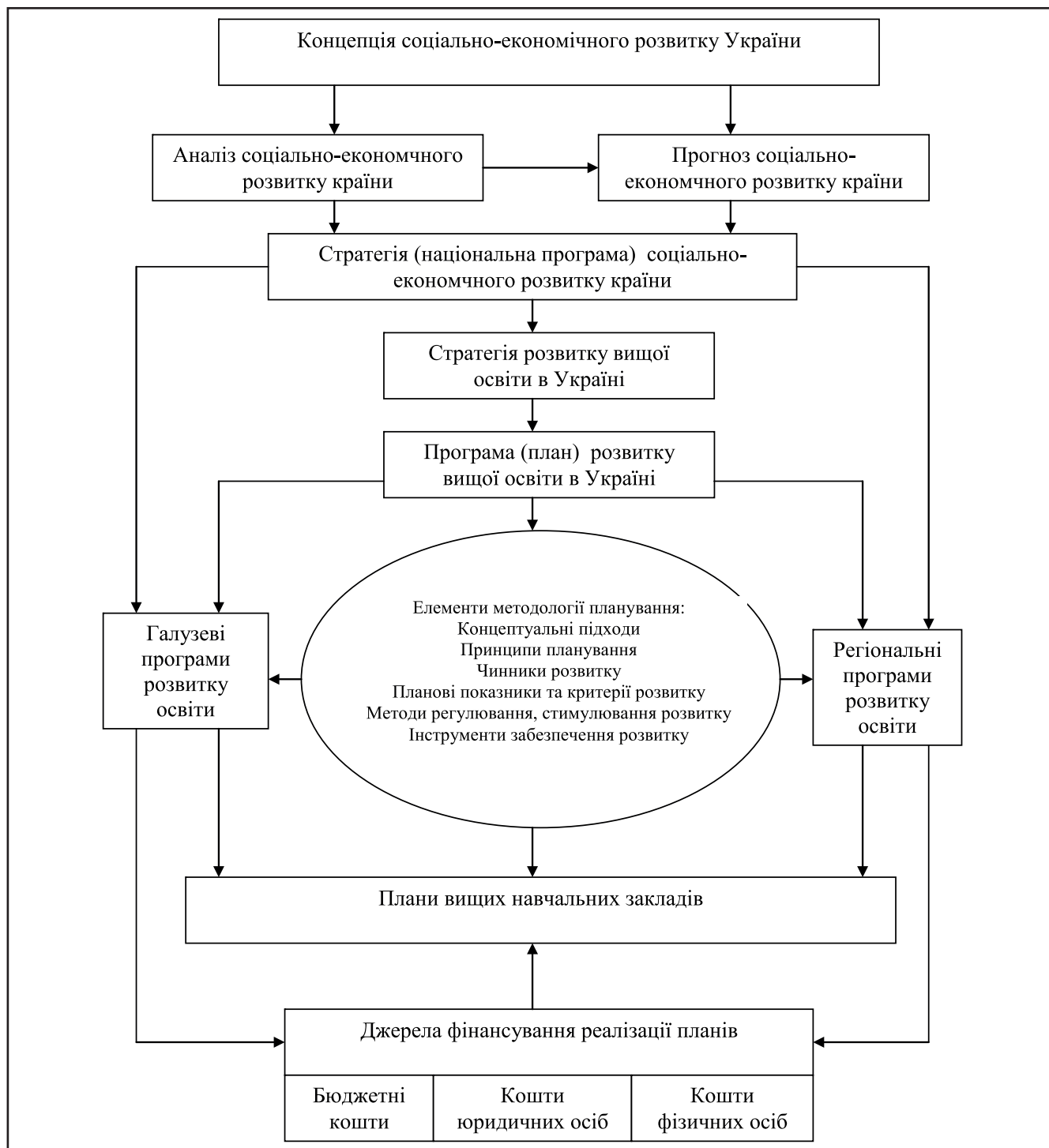

Схема організації макроекономічного планування системи вищої освіти в Україні

грами [2, с. 8]. Всі елементи цієї системи спрямовуються на найбільш повне забезпечення потреби національної економіки у необхідних спеціалістах.

Методологія планування – це сукупність методів, що застосовуються в плануванні системи вищої освіти. Порядок її реалізації наводиться на рисунку. Зокрема, методологічні підходи до макроекономічного планування системи вищої освіти базуються на прогнозах розвитку господарського комплексу країни з визначенням потреб у фахівцях за номенклатурою спеціальностей, стратегії розвитку вищої освіти у країні і реалізуються послідовними кроками: формування концептуальних підходів до планування, уточнення принципів планування, визначення чинників розвитку, кількісних показників розвитку системи, методів регулювання і стимулювання їх досягнення та організаційно-економічних інструментів забезпечення досягнення запланованих результатів.

Концептуальні підходи до планування розвитку вищої освіти повинні враховувати досвід розвинених країн світу, які будують свою економічну політику, засновану на знаннях, інформації та екологізації науки та виробництва [5, с. 30] ґрунтуються на принципах системності, логіки, засадах теорії прийняття рішень макроекономічного планування та прогнозування, моделювання [2, с. 101]. Базовими для формування планів можуть стати концепція сталого розвитку та інноваційна парадигма розвитку економіки країни.

Дослідники формулюють низку принципів організації планування. Однак, враховуючи предмет нашого дослідження, виділимо найбільш визначальні з них:

1. Врахування тенденцій соціально-економічного розвитку суспільства, економіки країни;

2. Прогнозування майбутніх потреб суспільства у кваліфікованих кадрах за основними спеціальностями, необхідними господарському комплексу країни;

3. Формування державного замовлення на підготовку фахівців за основними і новими спеціальностями на основі національної стратегії, програми соціально-економічного розвитку і з урахуванням масштабів підготовки фахівців за кошти юридичних та фізичних осіб;

4. Горизонтальна диференціація освіти, побудованої на засадах освіти сталого розвитку;

5. Розширення компетентностей фахівців конкретної сфери діяльності (економіка, фінанси,

менеджмент, технологія виробництва, психологія праці, соціально-трудова відносин тощо. Це пов'язується з багатоплановим і багатофункціональним процесом управління виробничо-економічними процесами, який об'єктивно зумовлює розширення компетенцій фахівця на суміжній сфері діяльності як умову (базу) його творчої активності у виробничому процесі);

6. Організація, самоорганізація безперервної освіти впродовж всього життя фахівця.

Принципи планування вищої освіти реалізуються з урахуванням наступних чинників розвитку: історичні, політичні і соціальні умови; культурно-національні традиції, погляди; сучасні міжнародні тенденції [2, с. 57].

З урахуванням вимог Закону України «Про вищу освіту» [6] та вище зазначених методологічних засад визначаються планові показники або конкретні чисельні та інституціональні, структурні завдання розвитку системи вищої освіти, формуються правові, ідеологічні, економічні у т.ч. бюджетні механізми регулювання та стимули розвитку, визначаються конкретні інструменти забезпечення досягнення запланованих критеріїв, показників розвитку системи.

Висновки

Узагальнення проблем та шляхів удосконалення методологічних підходів до макроекономічного планування системи вищої освіти України дозволяє зробити наступні висновки.

Входження вітчизняної системи вищої освіти до загальноєвропейського освітнього простору вимагає адаптації методів управління її розвитком до напрацьованих і таких, що підтвердили свою ефективність, методів управління освітою у розвинутих країнах. Такої адаптації потребують і методи планування розвитку системи вищої освіти.

Принциповими напрямками удосконалення вітчизняної системи макроекономічного планування розвитку вищої освіти повинні стати:

- врахування сучасних світових тенденцій наукового, технічного, економічного і соціального розвитку суспільства;

- прогнозування соціально-економічного розвитку країни і врахування його результатів при розробці прогнозів і програм розвитку системи вищої освіти;

- удосконалення методології, концептуальних підходів, методів формування загальнодержав-

них, галузевих, регіональних програм розвитку вищої освіти, визначення критеріїв і показників, методів державного регулювання розвитку.

Методи макроекономічного планування підготовки фахівців потребують конкретизації та подальшого наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Фінансові інновації і шляхи підвищення компетентностей фахівців з фінансів: колективна монографія / [Під наук. ред. д.е.н., професора М.А. Коваленка]. – Херсон: ХНТУ, 2017. – 138 с.

2. Кочарян І.С. Макроекономічне планування в управлінні системою вищої освіти в Україні: дис. ... докт.економ.наук: 08.00.03 Кочарян Інна Сергіївна. – Полтава, 2016. – 442 с.

3. Світлична В.Л. Розвиток кадрового потенціалу промислового підприємства за умов економіки знань: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук: спец. 08.00.04 Світлична Вікторія Леонідівна. – Одеса, 2017. – 24 с.

4. Освіта для сталого розвитку. Національна доповідь за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dea.gov.ua/chapter/osvita-dlya-stalogo-rozvitku-nacionalna-dopovid-skorocho>.

5. Вища освіта, наука, виробництво: теорія і практика інтеграції у сфері фінансів: колективна монографія / [За гол. ред. д.е.н., професора М.А. Коваленка]. – Херсон: ХНТУ, 2015. – 172 с.

6. Закон України «Про вищу освіту» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2014. – № 37 – 38. – ст. 2004. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>

УДК 338.43:338.48:005.332.2(477)

Л.Ю.ЧОБАЛЬ,

к.е.н., доцент кафедри менеджменту туристичного та готельно-ресторанного бізнесу
Ужгородського торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

Організаційні аспекти розвитку сільського туризму в Україні

Розглянуто вигоди туристичної фірми від правильного розуміння споживачів. Дано трактування поняття «туристичний маркетинг». Виокремлено три основні функції, які може виконувати маркетинг в сільському зеленому туризмі, зокрема: 1) налагодження контактів з туристами; 2) розвиток галузі; 3) контроль. Охарактеризована залежність рівня ефективності агросадоби від соціально-економічних умов, розвиненості інфраструктури і привабливості населеного пункту. Наведено визначення поняття «туристичний кластер» як об'єднання організацій та господарств, взаємопов'язаних в розвитку туристичного продукту на сільських територіях.

Ключові слова: сільський туризм, туристичний маркетинг, ринок, споживачі, ефективність, інновації, інформаційна політика, підприємництво, туристичний кластер.

Л.Ю.ЧОБАЛЬ,

к.э.н., доцент кафедры менеджмента туристического и гостинично-ресторанного бизнеса
Ужгородского торгово-экономического института
Киевского национального торгово-экономического университета

Организационные аспекты развития сельского туризма в Украине

Рассмотрены выгоды туристической фирмы от правильного понимания потребителей. Дана трактовка понятия «туристический маркетинг». Выделены три основные функции, которые может выполнять маркетинг в сельском зеленом туризме, в частности: 1) налаживание контактов с туристами; 2) развитие отрасли; 3) контроль. Охарактеризована зависимость уровня эффективности агроусадьбы от социально-экономических условий, развитости инфраструктуры и привлекательности населенного пункта. Приведены определения понятия «туристический кластер» как объединения организаций и хозяйств, взаимосвязанных в развитии туристического продукта на сельских территориях.

Ключевые слова: сельский туризм, туристический маркетинг, рынок, потребители, эффективность, инновации, информационная политика, предпринимательство, туристический кластер.